

ALINA WIERCZIŃSKA

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA WCZESNOŚREDNIOWIECZNYCH POCHÓWKÓW CIAŁOPALNYCH Z KURHANÓW 3, 10 i 15 W KORNATCE, POW. MYŚLENICE

Analizowane kurhany położone są w zgrupowaniu 20 kopców, oznaczonym jako stanowisko I. Zostały one zbadane w latach 1963—1964 przez dr Helenę Zoll-Adamikową i zespół z ramienia Zakładu Archeologii Małopolski IHKM PAN. Są one datowane na okres od drugiej połowy VII w. do końca VIII wieku¹. Lokalizację przestrzenną szczątków kostnych określono z dokładnością do 1 cm. Zalegały one zazwyczaj w kilku horyzontach (warstwach) danej mogiły. W kurhanie 3 podstawowa masa materiału kostnego znajdowała się w warstwie ciałopalenia, wśród podwalin stosu ciałopalnego zachowanego *in situ*. Część ujawniono na granicy tej warstwy i tzw. horyzontu zewnętrznego kopca u północnych (metr. nr 7) i południowych podnóży kurhanu (metr. nr 36, 52, 54, 56, 57, 92, 109, 126—132), zaś nieliczne w horyzoncie zewnętrznym, u stóp pierwotnego nasypu (metr. nr 6 i 113). W kurhanie 10 największą ilość przepalonych kości znaleziono w horyzoncie zewnętrznym, u podnóży oraz na zboczach zachodniej i południowej części mogiły. Nieduża ilość zalegała na granicy tego horyzontu i właściwego nasypu (metr. nr 40 z 1963 r. i nr 20 z 1964 r.)², w nasypie (metr. nr 16—18 z 1964 r), w warstwie ciałopalenia (metr. nr 107 z 1964 r.) oraz na granicy tej warstwy i calca (metr. nr 59 i 123 z 1963 r.). W kurhanie 15 szczątki kostne ujawniono tylko w horyzoncie zewnętrznym (metr. nr 21, 22, 33, 58) oraz na jego styku z nasypem właściwym (metr. nr 30 i 134).

Przedmiotem analizy antropologicznej były przestrzenne, oddzielnie zametrykowane skupiska szczątków kostnych. Badania wykonano zgodnie z metodyką postępowania przyjętą w ośrodku warszawskim. Tak więc po dokonaniu identyfikacji anatomicznej fragmentów kostnych charakteryzowano ich budowę morfologiczną i określano wiek i płeć osobników tam, gdzie to było możliwe. Dokładność ekspertyzy zależała oczywiście od stopnia zachowania materiału i zniekształceń termicznych.

CHARAKTERYSTYKA ANTROPOLOGICZNA ODDZIELNYCH SKUPISK

Należy stwierdzić, że stopień zachowania materiału jest bardzo zły. Szczątki kostne występują w postaci bardzo niewielkich fragmentów, barwy jasnokremowej, na przekrojach kredowobiałej, są bardzo silnie przepalone i zdeformowane. Tak

¹ Szczegółowe informacje archeologiczne zawarte są w publikacji H. Zoll-Adamikowa, *Ciałopalne kurhany wczesnośredniowieczne w Kornatce, pow. Myślenice, w świetle badań lat 1963—1965*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 19: 1968, s. 305—335.

² Nieliczny materiał kostny wydobyty z kurhanu 10 w trakcie uzupełniających prac w 1964 r. nie został włączony do niniejszego opracowania.

więc poniżej podane wyniki ekspertyzy antropologicznej poszczególnych skupisk wykazują różny stopień wiarygodności.

Kurhan 3

Skupisko I (3 próbki):

- Nr 6. 1 Fragment trzonu kości długiej, grubości 2,5 mm, silnie wygięty;
 Nr 7. 5 fr. trzonów kości długich, grub. około 4 mm, 1 fr. istoty gąbczastej z powierzchnią stawową;
 Nr 113. 1 fr. trzonu kości długiej, grub. około 3,5 mm.

Wszystkie te bardzo drobne fragmenty zalegały w rozproszeniu, na peryferiach kurhanu, ale mogą należeć do 1 osobnika w wieku dziecięcym (*infans I—II*), niestety brak wszelkich charakterystycznych cech uniemożliwia dokładniejsze oszacowanie wieku i oczywiście płci.

Skupisko II (6 próbek; pobrane z centrum kurhanu):

- Nr 61. 13 fragm. trzonów k. długich, grub. 2,5—3,5 mm i 8 odłamków niemożliwych do zidentyfikowania, delikatnie urzeźbione;
 Nr 93. 6 fr. kości płaskich czaszki, bardzo delikatnej budowy, grub. 2,5 mm, 4 fr. trzonów k. długich, grub. 3,5 mm, 1 fr. głowy k. promieniowej małych rozmiarów, 1 fr. k. łódkowatej (?), 14 fr. niezidentyfikowanych odłamków kostnych;
 Nr 37. 4 fr. trzonów k. długich, grub. 2—3 mm, i 3 okruchy niezidentyfikowane;
 Nr 25. 5 fr. trzonów k. długich, grub. 2,5—3,5 mm;
 Nr 98. 4 fr. trzonów k. długich, grub. 2 mm;
 Nr 82. 3 fr. k. płaskich czaszki, bardzo delikatnie urzeźbionych, grub. 3,5 mm, 1 fr. trzonu k. długiej grub. 3 mm.

Wszystkie te szczątki charakteryzują się delikatną budową i urzeźbieniem oraz cienką blaszką kostną, wskazując na przynależność do wieku dziecięcego (*infans I—II*), nie dając możliwości ścisłego oznaczenia wieku absolutnego i płci.

Skupisko III (2 próbki):

- Nr 83. Zidentyfikowano 4 frag. trzonów k. długich, grub. 3—5 mm, 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 7—9 mm oraz nr 95, zawierającą 33 fr. trzonów k. długich, grub. od 4—7 mm i 1 fr. k. płaskiej czaszki o delikatnej budowie. Dane te sugerują wiek dojrzały (*adultus—maturus*) i ewentualnie płeć żeńską, choć są one zbyt szczupłe i mało charakterystyczne by określić to uznać za bardzo prawdopodobne.

Skupisko IV (12 próbek):

- Nr 36a. 2 fr. trzonów k. długich, grub. 5 mm, 1 fr. z powierzchnią stawową ze stawu kolanowego;
 Nr 52 a, b, c. 11 fr. trzonów k. długich, grub. 2,5—5 mm, 1 fr. k. promieniowej, 2 fr. k. piszczelowej, grub. 8,5 mm;
 Nr 54. 5 fr. trzonów k. długich, grub. 4—5 mm;
 Nr 55. 1 fr. trzonu k. długiej, grub. 4 mm;
 Nr 56 a. 1 fr. trzonu k. długiej, grub. 5,5 mm;
 Nr 57. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 5—6 mm i 1 fr. paliczka normalnej budowy;
 Nr 91. 1 fr. trzonu k. strzałkowej z okolicy nasady bliższej o przekroju poprzecznym 7—9 mm i grub. 3 mm, 1 fr. trzonu k. długiej grub. 4 mm;
 Nr 109a. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 5 mm, 15 fr. trzonów k. długich, grub. 3—4 mm, 1 fr. k. płaskiej czaszki o szwie drobno ząbkowanym;

Nr 126. 20 fr. trzonów k. długich, grub. 3—3,5 mm, 6 fr. trzonów k. piszczelowych, grub. 3,5—7 mm;

Nr 132. 3 fr. trzonów k. długich (piszczelowej?), grub. 4—5 mm i wiele odłamków nie mogących być zidentyfikowane.

Szczałki te mogły należeć do osobnika dojrzałego (*adultus—maturus*) o płci nie do oznaczenia, ze względu na brak charakterystycznych fragmentów.

Skupisko V (13 próbek):

Nr 34. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 4 mm, 1 fr. trzonu k. długiej, grub. 3—3,5 mm, 1 fr. k. płaskiej czaszki, grub. 3 mm;

Nr 39a. Kilkanaście drobnych okruchów nie do zidentyfikowania;

Nr 39b. 11 fr. trzonów k. długich, grub. 4 mm;

Nr 30. 7 fr. trzonów k. długich, grub. 3—4 mm;

Nr 62. 1 fr. trzonu paliczka o nieprzyrośniętej nasadzie, 1 fr. k. nadgarstka;

Nr 78. 3 fr. trzonów k. długich, grub. 4 mm;

Nr 84. 16 fr. trzonów k. długich, grub. 3,5 mm;

Nr 93a. 2 fr. trzonów k. długich, grub. 3,5—5 mm;

Nr 94. 9 fr. trzonów k. długich, grub. 3—4 mm;

Nr 96. 8 fr. trzonów k. długich, grub. 2,5—4,5 mm;

Nr 97. 1 fr. k. płaskiej czaszki, grub. 4 mm, 4 fr. trzonów k. długich, grub. 3 mm;

Nr 99. 22 fr. trzonów k. długich, grub. 3—4 mm, 1 fr. policzka;

Nr 100. 3 fr. trzonów k. długich, grub. 3,5—4,5 mm.

Ogół tych danych zdaje się przemawiać za występowaniem 1 osobnika w wieku późnodziecięcym lub młodzieńczym (*infans II—juvenis*) o płci nie do określenia.

Skupisko VI (1 próbka):

Nr 106. W próbce tej, jedynej w tym skupisku, zidentyfikowano: 1 fr. trzonu k. strzałkowej prawej, 28 fr. trzonów k. długich, grub. 3,5—4,5 mm, 2 fr. trzonu k. piszczelowej, grub. 6 mm, fr. k. piszczelowej z okolicy *incisura fibularis*, 1 fr. trzonu k. promieniowej lewej o przekroju poprzecznym 9 mm, 1 fr. *capitulum radii*, 1 fr. k. promieniowej z *margo anterior*.

Wszystkie te szczątki wskazują na pełne skostnienie i wobec tego wiek dojrzały osobnika, który mógł należeć do płci żeńskiej, choć określenie to należy uważać za bardzo niepewne.

Wnioski:

Wydzielenie 6 skupisk wiekowo-przestrzennych może sugerować występowanie maksymalnie 6 osobników. Minimalna ich liczba biorąc pod uwagę podział ze względu na wiek wynosi 3 osobników. W tym ostatnim przypadku należałoby założyć ich przestrzenne rozproszenie w przekopanym kurhanie. Rozkład poszczególnych rodzajów kości nie daje świadectwa o występowaniu układu anatomicznego.

Kurhan 10

Cały materiał silnie przepalonych i drobnych fragmentów podzielono na 4 skupiska przestrzenno-anatomiczne, posługując się numeracją pobranych próbek.

Skupisko I (3 próbki):

Nr 66. 1 fr. k. łokciowej z facies medialis trzonu, grub. 3 mm, delikatnej budowy, 1 fr. trzonu k. długiej, analogicznej budowy i grub. 2 mm, 11 odłamków trudnych do zidentyfikowania;

Nr 118. 4 fr. trzonów k. długich, delikatnej budowy, grub. 1—3,5 mm;

Nr 129. 1 fr. trzonu k. długiej, grub. 3 mm.

Dane te sugerują przynależność do osobnika młodocianego, w wieku od *infans II—juvenis* o płci nie do ustalenia.

Skupisko II (4 próbki):

Nr 45. 8 fr. k. płaskich czaszki, bez blaszki wewn., grub. 1 mm, delikatnej budowy;

Nr 49. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 4,5 mm, 3 fr. k. płaskich czaszki słabo urzeźbionych, grub. 1,5—3,5 mm, 2 fr. k. długich, grub. 2,5—3 mm;

Nr 75. 2 fr. trzonów k. długich, grub. 2—2,5 mm, 2 fr. k. płaskich czaszki, grub. 1—2,5 mm, bardzo delikatnej budowy;

Nr 116. 1 fr. k. płaskiej czaszki, grub. 2 mm, 1 fr. trzonu k. długiej grub. 1,5 mm. Zespół właściwości takich, jak grubość kości i delikatność ich budowy wskazuje na młodociany wiek osobnika, który mógł się wahać od *infans II—juvenis*.

Skupisko III (14 próbek):

Nr 40. 1 fr. trzonu k. długiej, grub. 3,5 mm, mierne urzeźbienie;

Nr 41. 1 fr. trzonu k. udowej grub. 7 mm;

Nr 42. 4 okruchy kostne z k. płaskich czaszki;

Nr 43. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 8 mm, masywnie urzeźbiony, 9 fr. trzonów k. długich, grub. 3—4 mm (kończyny górnej?);

Nr 44. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 7 mm;

Nr 51. 1 fr. trzonu k. łokciowej z *margo posterior*, grub. 4,5 mm, 1 fr. z okolicy *crista frontalis*, bez blaszki zewn., osobnika dorosłego, 1 fr. *maxilli* z okolicy siekaczy z zębodołami po użębieniu stałym;

Nr 70. 5 fr. trzonów k. długich, różnej grubości 2—5 mm, prawdopodobnie obu kończyn;

Nr 72. 2 fr. trzonów k. długich, grub. 2,5—5 mm;

Nr 72. 2 fr. trzonów k. długich, grub. 3—4 mm z kończyny górnej, 2 fr. k. płaskich czaszki, jeden pochodzi z okolicy dołu skroniowego, drugi jest grub. 5 mm mimo braku blaszki wewn.;

Nr 110. 3 fr. trzonów k. długich, grub. 3 mm i 5 fr. okruchów;

Nr 122. 2 fr. trzonów k. długich, grub. 3—4 mm, 1 fr. nasady dolnej k. ramieniowej z *trochlea humeri* i fr. głowy;

Nr 123. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 6,5 mm, 1 fr. k. płaskiej czaszki, grub. 3,5 mm;

Nr 124. 1 fr. nasady bliższej k. łokciowej prawej z okolicą proc. *coronoideus* i *incisura radialis*;

Nr 117. 3 fr. trzonów k. długich, grub. 4—6 mm.

Wszystkie te dane umożliwiają stwierdzenie obecności osobnika dorosłego (*adultus—maturus*), przypuszczalnie płci męskiej ze względu na znaczną grubość kości i mniej lub bardziej wyraźne ich urzeźbienie.

Skupisko IV (1 próbka):

Nr 59. Zawiera zaledwie 2 fr. trzonów k. długich, grub. 2,5 mm. Na tej podstawie nic więcej nie da się powiedzieć, jak tylko, że osobnik ten był powyżej wieku *infans I*.

Wnioski:

Ostatecznie na podstawie rezultatów analizy można stwierdzić, że w kurhanie nie było pochowanych więcej niż 4 osobników i nie mniej niż 2 osobników, z udziałem 1 osobnika dorosłego, płci męskiej i ewentualnie młodocianych.

Kurhan 15

Udało się wyróżnić 3 skupienia przestrzenno-anatomiczne, zanalizowane wg numeracji próbek.

Skupisko I (2 próbki):

Nr 27. 1 fr. trzonu k. piszczelowej (?) przy nasadzie dalszej z *crista interossea*, grub. 2,5–4 mm, wybitnie delikatnej budowy;

Nr 30. 4 fr. trzonów k. długich, grub. 2,5–4 mm, 1 fr. trzonu k. łokciowej, grub. 2,5 mm z okolicy *foramen nutricium*.

Dane są zbyt szczupłe, aby mogły posłużyć do oznaczenia płci i dokładniejszego oszacowania wieku, który mógł wahać się od *infans II—juvenis*.

Skupisko II (4 próbki):

Nr 16. 1 fr. trzonu k. ramieniowej z okolicy *crista tuberculi majoris*, 1 fr. trzonu k. piszczelowej, grub. 2,5–3,5 mm, dość delikatnie urzeźbionych;

Nr 22. 1 fr. trzonu k. udowej, grub. 2,5–3,5 mm, delikatnie urzeźbionej;

Nr 53. 2 fr. trzonów k. długich, grub. 2,5–3,5 mm, delikatnej budowy;

Nr 58. 3 fr. trzonów k. długich, grub. 2–2,5 mm.

Szczałki te należały przypuszczalnie do osobnika w wieku *infans II—juvenis*.

Płeć nie do określenia.

Skupisko III (2 próbki):

Nr 21. 7 fr. trzonów k. długich (kończyny górnej?), grub. 3–4 mm, 1 fr. trzonu k. piszczelowej lewej z *crista anterior.*, grub. 10,5 mm i grub. 3 mm w okolicy *facies lateralis*, 1 fr. trzonu k. ramieniowej prawej z okolicą *foramen nutritium*, grub. 2–3,5 mm, 1 fr. trzonu k. piszczelowej lewej z okolicą *crista interossea*, grub. 2,5–3,5 mm;

Nr 134. 1 fr. trzonu k. długiej (ramiennej?), grub. 3–6 mm i dość delikatnie urzeźbionej.

Fragmenty należały do osobnika dojrzałego, lub co najmniej młodzieńczego (*juvenis—maturus*) o płci trudnej do oznaczenia, choć bardziej prawdopodobna wydaje się tu być płeć żeńska.

Wnioski:

Niestety zbyt mała ilość drobnych i mało charakterystycznych fragmentów nie pozwala na wyciągnięcie lepiej uzasadnionych wniosków. Można przypuszczać, że w kurhanie występowały pochówki co najwyżej 3 osobników, lub co najmniej 2, o różnym wieku. Interesujący jest zupełny brak kości czaszki.

WNIOSKI OGÓLNE

Jak już wyżej wspomniano, we wszystkich kurhanach materiał jest bardzo fragmentarycznie zachowany. Obarcza to wszystkie moje diagnozy, jak również wydzielone skupiska osobnicze sporą dozą hipotetyczności. Zarazem załączone, siłą rzeczy zbyt obszerne kategorie wieku uniemożliwiają sensowne wyznaczenie średniej arytmetycznej wieku w chwili śmierci. Należy tylko podkreślić niewątpliwy fakt, że kurhany zawierały szczątki kostne wielu osobników, o różnym wieku i płci. Wyróżnione warstwy głębokościowe nie posiadają większego znaczenia w rozróżnieniu skupisk osobniczych, ponieważ różnice w głębokościach nie przekraczają 20 cm. Na zakończenie opracowania zostało podane zestawienie zbiorcze wyróżnionych skupisk wiekowo-przestrzennych w zbadanych kurhanach.

Państwowe Muzeum Archeologiczne
w Warszawie

Tabela I. Zestawienie wyników ekspertyzy antropologicznej

Lp. skupiska osobniczego	Nr metryczki skupiska przestrzennego	Diagnoza antropologiczna
	<i>Kurhan 3</i>	
I	6, 7, 113	infans I-II
II	25, 37, 61, 82, 93, 98	infans I-II
III	83, 95	adultus-maturus płeć żeńska (?)
IV	32, 36a, 52a, b, c, 54, 55, 56a, 57, 91, 109a, 126, 132	adultus-maturus
V	34, 39a, b, 60, 62, 78, 84, 93a, 94, 96, 97, 99, 100	infans II-juvenis
VI	106	adultus, płeć żeńska (?)
	<i>Kurhan 10</i>	
I	66, 118, 129	infans II-juvenis
II	45, 49, 75, 116	infans II-juvenis
III	40, 41, 42, 43, 44, 51, 70, 71, 72, 110, 122, 123, 124, 117	adultus-maturus płeć męska (?)
IV	59	powyżej infans I
	<i>Kurhan 15</i>	
I	27, 30	infans II-juvenis
II	16, 22, 53, 58	infans II-juvenis
III	21, 134	juvenis-maturus płeć żeńska (?)

ALINA WIERCIŃSKA

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF EARLY MEDIEVAL CREMATED REMAINS
IN BARROWS NOS. 3, 10, 15 IN KORNATKA, DISTRICT OF MYŚLENICE

The purpose of this paper is to present the results of anthropological analysis of the mound graves in Kornatka, district Myślenice, dated from the 2nd half of the 7th to the end of the 8th cent.

These remains were unearthed in the form of particular collections according to their topographical location. It was ascertained that the conditions of bones material was very bad. The bones appear in form of small fragments, of light beige colour, while their crosssection showing pure white colour. They are strongly cremated and deformed.

The anthropological analysis embraced the following phases:

- a) anatomical identification of the remains,
- b) their morfological characteristics,

c) establishing of age and sex categories as well as the number of individuals according to the topographical location of the remains in reference to the received anthropological informations.

The results represents table I.

As it may be seen, the barrows in Kornatka contained many individuals graves. This individuals belonged to different age and sex categories.

The amount being too small to carry out any statistical analysis.

Translated by the author

